

סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא

המובאים בשם

תנא דבי אליהו

עפ"י כת"י רומי משנת תתל"ג.

עם

הוספת מאיר עין

ומבוא כולל י"ב מאמרים ומפתחות שונים.

הוצאתם לאור

אני

מאיר איש שלום

מורה בב"הם ווינא מני אז וכעת גם בבית מדרש הרבנים.

וננמר בדפוס

פה

ווינא

בירת הנאולה. המבשר אליהו הנביא לפרט.

בתשומת יד חברת אחיאסף בארשווא. Verlag „Achiasaf“, Warschau.

הקדמה

אמר מאיר איש שלום כבר הקדמתי דברים בלשון אשכנז להודיע בקוצר את טיב הספר בכלל וטיב ההוצאה הזו בפרט. והבטחתי אז להנחות הקורא בפרטי טיבו ולשית מבוא לזו התכלית. ורואה אני ההכרח לערוך גלגול הספר בכתבי יד ובהוצאתיו להודיע הדברים בשלימותם: ההוצאה הראשונה נעשה בויניציאה שנת שני"ח. והקדים המדפיס דבריו וזו לשונו: **אמר המדפיס**. ראו זה ישן לפני חדש הוציא שכל טוב יתן חן וכבוד להולכים בתמימות דרך התורה לזכות הרבים. איש חיל רב פעלים המפואר כה"ר יעקב יצ"ו בכמ"ר גרשון ב"ק ז"ל סגלת מלכי רבנן בבית והון נחלת אבותיו בבתי גואי גנוי ספריו הנחמדים כי עד כה כענבים במדבר מצאנו שנים שלשה גרגרים מפוזרים מפניני אמרי מאמרי תנא דבי אליהו זה רבא וזוטא בכלי הרועים ובילקוט אפס קצחו ראינו וכלו מחמדים כאשר הוא באמנה לא ראינו ולא שמענו בלתי היום חרות על הלוחות בעט ברזל ועופרת. מה' תהי משכורתו שלמה אשר זכה וזכה. ואתם גם אתם לרבות שלוחי מצוה העושים במלאכת הקדש תנו עז לאלהים. הן רבים עתה עמי הארץ יפריעו עצמם ממעשה שמים להתעסק בחיי שעה והולכים ומתמעטים השרידים מצדיקי הרבים הרודים בעם. וראוי לעשות להם סמיכות וסייג לתורה. אפריון נמטייה נמי למר המגיה ה"ה הגעלה מה"רר יעקב יצ"ו יוזיפא שורזיג כ"צ ז"ל איש קשטילאץ אשר נדבה רוחו לקרבה אל המלאכה הכינה וגם חקרה והוציא לאור תעלומות שלמיותיה יראו ישרים וישמחו כי מדרש כזה ותנא תנא ממדבר קדמת אמת מארץ צמח וצדק משמים ישקיף לשוב עלינו להצילנו משואה ומפחד וברחמים גדולים יקבצנו אכ"ר: והמאמר. הכינה וכו' שלמיותיה. להשביח מקחו אמרו המדפיס. אמנם המגיה הודיע דברי אמת בסוף הספר וז"ל.

אמר המגיה למן היום אשר נודע לרב ענן סדר אליהו רבא וזוטא כדאמרי בכתובות פרק שני דייני נזירות האמנתי כי אדבר שלא נחקק בעט ברזל ועופרת תנא דבי אליהו זה. ועין לא ראתה אותו בדפוס לפע"ד זולתנו למען עשה כיום הזה זכות לנו ולבנינו להחיות עם רב. וגם עתה אני הוא אשר הגהתי אותו. בשמן מעוט הבנתי משחתיהו על כן משכתיהו חסר מספר ישן נושן נכתב ונחתם בפרטו שנת ד' אלפים תתקמ"ו. ותהי האמת נעדרת מכמה תיבות ומלות מטושטשו עד שבהתנהגי בכבודות

בחקירי ודרישות עמי נועצתי ואבינהו. אפס קצהו הבנתי וקצהו אפשר שלא אבין לו. זאת ועוד כי קטן שכלי מהכיל את העולה על רוח הבנת מאמרים רבים אשר אם יבא אליהם השכל בפתע פתאום יחשוב כי אולי משנה הוא. ואפשר שאין בהם נפתל ועקש. על כן אמרתי מוטב שאהיה נחשב לשוטה והיו הדברים האלה כהויתן יהיו עד שיבא אליהו מלשלות יד בפקדון אשר גבלו ראשונים. ועוד באה שלשיה ושבה והיתה התנצלות לי. כי עושי המלאכה בספרים רבים אצים לאמר כלה מעשיך כי בעוד שלשת ימים המלאכה תהיה דיינו. ונשובה עד אחרת הנפסלת בלינה. על כן לא יקומו עלי במשפט לאמר. כי המכשלה הזאת מכמה שגיאות לא אבין בדפוס יצאה מתחת ידי. כי מאת רוב המהירות והחריצות היתה זאת. רק עם חכם ונכון הרואה ומבין לאשורו את הטוב יקבל מאת עבדו ועל כל פשעים תכסה אהבה. נאם הקטון ודל שבדלים יעקב בכמ"ר יוסיפא שוריני כהן ז"ל איש קשטילאין:

הנה המגיה הזה ראה שהאותיות והמלות בכתי הישן שלפניו הן מטושטשות. אבל אשר לא יוכל לראות הן הקטועות והחסרונות שחסרו מנוסחת הספר בשלימותו. ובאמת יצאה מכשלה בהוצאה הראשונה הזו. ואם איננה מכשלת הדפוס כאשר התנצל המגיה הנה היא מכשלת הסופר שכתב הכתי הזה. ויותר שחטא (אם הסופר הזה או מי שקדמו והעתיק מספרו) שעשה מהזוטא רבה. ונתלו בו עשרה פרקים מפט"ו עד פכ"ה ועד בכלל שלא היו מעולם בסדר אליהו:

בשנת תל"ו בעיר פראג יצא לאור שנית עם פירוש ארוך והקדמות ארוכות להמקובל ה"ר שמואל ב"ר משה היידא מפראג בשם זיקוקין דנורא ובעורין דאשא. ונאמר בשבחו שהוסיף עליו מראה מקומות הפסוקים בשם נר מצוה ומראה מקומות בילקוט בשם תורה אור. והיה מעשהו שעשה לו נוסחא חדשה והדפים שתי הנוסחאות מחוזה מול מחוזה בשמות נוסחא ישנה נוסחא חדשה. ומאי חדשה שחידש בו דברים אשר מעולם לא היו בספר הזה והשחית סגנונו והדרת לשונו בסגנון לשון התלמוד הבבלי:

וזה הדבר אשר אמר בהקדמותיו הארוכות מר קשישא ומר ינוקא אעתיקו קישעא קישעא כדי להעמיד את הקורא על דרכי האיש הזה ומחשבותיו. התחיל בכרכה ואמר. בריך הוא וברוך שמיה דמארי עלמין. . . . והופיע רוח קדשו מנבהי מרומי על מצב שפל אנשים כמוני לזכות את הרבים לפרש ולהגיה הספר הקדוש. . . . אשר מקדם מכמה מאות שנים עד היום הזה היה מונח רביעי בארגו הספרים סתום וחתום באין מבין בו מרוב הטעויות וחסירות ויתירות והפוכים שבו. . . . ואין דורש ומבקש לפתוח אותו ולעיין בו רק הם אומרים על הספר הזה שהוא ראוי לגנוז בעבור רוב הטעויות שבו וכו'. וקריתי ושניתי אותו פעמים הרבה ודרשתי וחקרתי והבנתי בו ולא הייתי יוכל לפרש. . . . בשביל שהוא מלא טעויות וחסירות ויתירות ועוד שהיא מלא הפכיים מה שכתב בו למעלה הבנתי אותו שהוא שייך למטה ומה שכתב למטה הוא שייך למעלה וכו'. ושאלתי לכמה וכמה לומדים גדולים וגאונים מופלגים. . . . והשיבו לי כולם פה אחד ואומרים שאם יתכנסו ויתקשרו יחד כל חכמי ישראל. . . . בכח שכלם האנושי אי

אפשר להם לפרשו ולהגיה אותו..... אלהן אלין די מדרהון עם בשרא
ודמא לא איתוהי..... והם מתגלין לאנשי קודש ומגידין להן הזוכין
והראויין לכך. והא לך ראיה שאי אפשר לפרש ע"י שכל אנושי דהא נמצא
כך הנוסחא הזאת מכמה וכמה מאות שנים אפי' מקודם זמן בעלי התוספות
והם היו זמן רב קודם בעל הילקוט הגדול כמו שמצינו הנוסחא הזאת בכמה
מאמרים בהרבה מקומות בתוספות וכן בילקוט צא דוק ותשכח ומעולם אין
שום רב וגאון שלח בו יד לפרשו ולהגיה אותו עפ"י שכל אנושי אלהן עפ"י
רוחא דקודשא וכו'. ובכן חרדתי מאד.... וישבתי בתעניות ובתשובה
בצום ובכי..... וגם התפללתי לפני קוני שיגלה עיני להביט נפלאות
מתורתו..... ולא למעני יעשה רק כדי לזכות את הרבים ולמען זכות התנא
דבי אליהו שלא יהא ספרו סתום וחתום וראוי לגנוז. ונוסף על זה הלכתי
על קברות אבותי ועל קברי רבותי הגאונים..... בכך שמע הקב"ה את
תפלתי..... והבינני והנחני בדרך אמת ואמונה ויצב ונכון לפרש ולהגיה
הספר הזה על אמתתו ועל בוריו וכו'. אכן ידיע להוי לך בר כי רב קצת
מלין דגרמא לי להגיה ופשרא ספרא דא להחזיה..... ע"י שנתתי את
נפשי בתפלה ובתחנונים ובבקשה ובצום.... כי מנדע תדע שלא הבנתי
אפי' מלה חדא להגיה או לפרש עד שהתפללתי בדמעות שלישי.... שנית
שהלכתי על קברי הגאונים ואבותי הקדושים..... ושלישית שהתפללתי
להקב"ה שיתן רשות לאליהו ז"ל ולתלמידו רב ענן שהם יגלו ויודיעו לי
הפירוש האמתי והנוסחא הנכונה והישרה של הספר הזה ע"י מזלי ומזלי
יגיד לנשמתו ולשכלי הואיל ואין אני כדאי לראות פני אליהו בעיני בשר
בהקיץ..... רביעית שאמרתי בכל מו"ש ק"ל פעמים אליהו הנביא.....
המישית שאמרתי בכל מו"ש בכוונה גדולה כל הפסוקים שבנביאים שמוזכר
בהם שמו של אליהו..... שישית מה שאמרו רז"ל ינעתי ומצאתי תאמין
וכו'. וסיבת הדבר שנשתבשה הנוסחא הישנה מן הספר הזה היתה על ידי
העתקות הרבה אין מספר מכמה דורות הקדמונים..... ועל ידי זה נשתבש
הנוסח האמתי של הספר הזה מכמה מאות שנים. כמעט זמן קרוב אחר זמן
חתימת תלמוד התחיל להשתבש מעט מעט מדור לדור ומהעתק להעתק עד
שנשתבש הרבה לאין מספר. ולא היו לומדין הספר הזה בחבורה כמו שאר
ספרים לפרשו ולהגיהו רק כל אחד ואחד למד אותו בד בבד..... ועוד
שמעתי אומרים שמתחלה נמצא זה הספר במערה אחת והיתה [הכתיבה]
מטושטשת מאד ומזה באתה ההעתקה המשובשת. ואפשר שזהו האמת
שהוא מלא טעויות יותר מכל שאר ספרים. ואח"כ כשבאה מלאכת הדפוס
בעולם נדפס הספר הזה בנוסחא המשובשת וכו': (והעתיק דברי המדפיס
בוניציאה ואח"כ האריך לתת טעם שהדפיס הספר בשני פנים הנוסחא
הישנה והנוסחא החדשה). ובהקדמה האחרת כתב שבכח דמיונו נראה לו
כאילו איש עומד לנגדו וכאילו אמר אליו. אליהו התשבי אנא:
והנה אחר הדברים האלה דעת לנבון נקל כי נתעה המחבר הזה
בדמיון שוא והתעה גם אחרים הבאים אחריי. כי כל ההוצאות שנעשו אחרי
כן עפ"י אותה נוסחא החדשה נעשו. כמו שכתבתי בהקדמה בל"א. ולא
אביא רק ב' דוגמאות. ואציג הנוסחאות זו מול זו:

נוסחא שלפנינו פ"ח צד מ"ו.	דפוס ויניציאה	נוסחא חדשה
עמד חזקיה בתפלה לפני הקב"ה שנ' ויתפלל וגו' נראה כאדם שהוא מדבר עם הבורו. נחה רוח אלהים ובא על ישעיה בן אמוץ הנביא. אמר לו. אדם שמדבר לפני מי שגדול ממנו בשר ודם מרתיע וגופו נזדעזעין איבריו. המדבר לפני מ"מ ב"ה עאכ"ז שידבר באימה וביראה וברתת ובויע. לפיכך חלה חזקיה חולי גדול. שנ' בימים ההם חלה חזקיהו וגו'. מת אתה בעו"הו. ולא תחיה לעו"הב. וכל כך למה. כדי שישא אשה ויהיו לו בנים. וחזקיהו ידע דניחא שלא ימות. לפיכך נתן [דעתו] לשפוך רחמים ולבקש תחנונים לפני הקב"ה:	עמד בתפלה חזקיה לפני הב"ה שנאמר ויתפלל וגו' נראה שהוא מדבר עם הבורו נחה רוח אלהים ונח על ישעיה הנביא אמר לו אדם שמדבר לפני מי שגדול הימנו מרתיע כל גופו ונזדעזעין כל איבריו המדבר לפי מלך מלכי המלכים הקב"ה על אחת כמה וכמה שמדבר באימה וביראה ברתת ובויע כך חלה חזקיה חולה גדול שנאמר בימים ההם חלה חזקיה וגו' אמר לו הנביא מת אתה בעולם ולא תחיה לעולם הבא כל כך למה כדי שישא אדם אשה ויהיה לו בנים וחזקיה ידע בדעתו שלא לפי ניתן דחויים לפני המקום:	עמד חזקיה בתפלה לפני הקב"ה שנ' כה אמר מלך אשור וגו' מי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה' את ירושלים מידי וגו' ויתפלל חזקיהו לפני ה' אלהי ישראל יושב הכרובים וגו' הטה ה' אוזןך ושמע פקח ה' עיניך וראה ושמע את דברי סנחריב וגו' וידעו כל ממלכות הארץ כי אתה ה' אלהים לבדך. נראה שהיה חזקיה מדבר עם הקב"ה כאדם שהוא מדבר עם חבירו. מיד נחה רוח אלהים על ישעיה הנביא וא"ל ישעיהו הנביא לחזקיהו המלך והלא אדם שהוא מדבר עם מי שהוא גדול הימנו

הלא מרתיע כל גופו ונזדעזעו כל איבריו המדבר לפני מ"מ הקב"ה עאכ"ז שיהא מדבר באימה וביראה וברתת ובויע לפיכך חלה חזקיהו חולי גדול שנ' בימים ההם חלה חזקיהו ויבא אליו ישעיה בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה. מאי כי מת אתה ולא תחיה. א"ל הנביא מת אתה בעו"ה ולא תחיה בעו"ב. וכל כך למה. א"ל מושם דלא עסקת בפריה ורביה. א"ל מושם דחזא לי ברוה"ק דנפקי מינאי בני דלא מעלי. א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך אמאי דמפקרת איבעי לך למעבר ומאי דניחא קב"ה לעיבר. א"ל הב לי ברתך השתא אפשר דגדמא זכותא דידך וידידי ונפקי מינאי בני דמעלי. א"ל כבר נגזרה עליך גזירה. א"ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע את עצמו מן הרחמים שנ' הן יקטלני לו איחלי לכן ישא אדם אשה כדי שיהיו לו בנים וילמוד מן חזקיהו המלך אעפ"י שידע בדעתו ברוה"ק שלא יהיו לו בנים הגונים ולפיכך נתן דחויים לפני המקום אפילו הכי היה נענש בעו"ב אם לא היה נשא אשה:

דוגמא ב'. בפ"ח צד צ"ט:

הנוסחא שלפנינו	נוסחת ד"ו	נוסחת חדשה
רב"שע עני במה יקרא שמו לפניך. עשיר יקרא שמו על ממונו ע"ש כסף וזהב על אבנים טובות ומרגליות. ע"ש כל כלי חמדה שבעולם אבל עני במה יקרא שמו לפניך. יקרא שמו על שם בנו. כיצד עומד בנו וקורא בתורה בביה"ב. אומרים זה בן מי הוא. זה בן איש פלוני הוא. ונמצאו הרבים מברכין [שמו] הגדול על ידיו. עומד בנו ושואל הלכה (מבית) המדרש. אומרים זה בן מי הוא. בן איש פלוני עני הוא. ונמצאו הרבים מברכין לשמך הגדול על ידיו בביה"מ. הא למדת שאין הקב"ה נותן בנים לעניים במחשבה. (עיי"ש במ"ע):	רב"שע במה יקרא שמו לפניך עשיר יקרא שמו על אמתו ע"ש כסף וזהב אבנים טובות ומרגליות על שם כלי חמדה שבעולם אבל עני במה יקרא שמו עליך יקרא שמו על שם בנו כיצד עומד וקורא בתורה בבית הכנסת אומר בן מי הוא זה בן איש פלוני עני הוא ונמצאו הרבים מברכין שמו הגדול על ידיו עומד בנו ושאל הלכה בבית המדרש הא למדת שאין הקב"ה נותן בנים למחשבה:	רב"שע עני במה יקרא שמו לפניך בשלמא העשיר יקרא שמו לפניך על עשרו ע"ש כסף וכו' וע"ש כלי חמדה שבעולם אבל עני במה יקרא שמו לפניך אלא יקרא שמו ע"ש בנו. הא כיצד אם עומד בנו בביה"ב ובביה"מ וקורא בתורה ואומרים הבריות בן מי הוא זה. בן איש פלוני עני הוא ונמצאו הרבים מברכין שמו הגדול על ידיו. וכן אם עומד בנו ושואל הלכות בביה"מ. הא למדת שאין הקב"ה נותן בנים בני בעלי תורה אלא לעניים:

י ובמחברות עגולות העיר. (כך הוא הנוסחא האמיתית בגמרא בפ"ק דמסכת ברכות ונסחאות

האחרות הם משושבות):

והנה די בדוגמאות אלו לראות פעולתו בתפלותיו ובכיתו וצומו ודרישת הקברים. אמנם כבר מלתי אמורה במקום אחר. אי אפשר לספר שלא ימצא בו דבר הגון. הנה אזכיר את הטוב אשר עשה להועיל את הבא אחריו. בהקדמתו הוא מונה התועלויות אשר הביא בחיבורו. ואמר. האחד בזה שהצגתי לפניך מראה מקום של הפסוקים שלא תצטרך להטריח.... כי אין כל הלומדים בזמן הזה בקיאים בתנ"ך כמו שהיו בקיאים בדורות הראשונים כי טרחא גדולה מאד היה לי בדבר הזה להציג לפניך מראה המקום של הפסוקים. הגם שהיה לי סיוע גדול מן הספר קונקורדנסיא מכל מקום לא הביא הספר ההוא כל הפסוקים. כי נשמת וחסר הרבה פסוקים מן הדפוס. וגם אל הספר ההוא צריך טירחא מרובה לידע באיזה שורש ימצא הפסוק ההוא כי השרשים הם מרובים בלי מספר וצריך אדם הבנה גדולה.... ועוד שאין ביד כל אדם הספר קונקורדנסיא.... וגדולה מזו כי לפעמים לא הביא התד"בא רק שתיים או שלש מלות נמצאים יחד סמוכים זה לזה בהרבה מקומות בתנ"ך וצריך נגר ובר נגר.... ובאמת היא צורך גדול.... כי התדב"א מביא הפסוק בקצרה וסומך על המעיין שיעיין בהמשך הפסוקים הסמוכים לו מלפניו ומלאחריו וכו'. והבי' הם הגהותיו: ומהקדמתו השניה אעתיק אמרו. ומלבד זה התועלת שיגיע לההמונים יגיע ג"כ תועלת גדול אל הלומדים ובפרט להדרשנים שיש בזה הספר כמה הקדמות חשובות לבנות עליהם יסוד גדול ובגין חזק ודרוש נחמד וכו'.

ועכ"פ כל ההוצאות שנעשו מאז ועד עתה עפ"י הוצאה זו נעשו. ע"כ שמחתי עד מאד כי הקרה ה' לפני כת"י רומי משנת תתל"ג. ואם כי גם בו נמצאו כמה וכמה מגרעות וחסרונות. אמנם יש להשלימן ולתקנן ע"י דפוס ויניציאה ואם לא כולן עכ"פ מקצתן. ומה שנשתנה זה מזה בסגנונם. היא מאשמת המעתיקים. שלא שמו לבם לדבר להקפיד על הלשון רק על הענין. ואם הקפידו על הלשון בהלכות. בהגדות לא הקפידו. וזה נראה בבעל הילקוט שהיו לו נוסחאות אחרות. או ששינה הוא לפי סידורו הנוסחאות. וכן נמצא במקומות שונות מסדר אליהו שהובא מקדמונים שהיו להם נוסחאות אחרות. כמו בפ" המיוחס לרש"י על ב"ר עיי' במ"ע פ"ט צד ג' אות י"ג ובס' ראשית חכמה הובא לקמן במבוא מאמר ח'. ואין הוכחה גדולה על זה מהשינוים שבין כת"י פארמא בסדר אליהו וזמא לדפוס ויניציא ולכת"י שלפני המראים איכה שלטו המעתיקים בנחלת האומה כאדם העושה בתוך שלו. כמו שהעידותי ע"ז בהקדמה לסדר אליהו וזמא צד קס"ו:

י רבות עמלתי להשיג העתקה מכת"י פארמא. והיה נעלם לי כי כבר קדמוני בזה החכם מו"ה חיים מאיר הלוי הורוויץ. והדפיסו כולו. ועתה אני רואה במהברות לחכמת ישראל היוצאים לאור מדי חודש בחדשו ע"י חכמי ברעסלוי שכתב הרב מו"ה יהודה הנודע בשם דר' משהצדק (שרבר בזה המאורע) שהודיע החכם הנ"ל שרצונו להדפיס את הסדר אליהו רבה עפ"י כת"י רומי שהדפסתי אני. ולא אסתניא לית מילתא. והנה אודה ולא אבוש כי מכל אלה לא ידעתי. אבל בעיקר הענין אין זה גרעון. כי כל מה שאנכי עמל הוא להישיור הלבבות בדברי חז"ל שהם מורשתנו. ואילו היתה ביכלתי להדפיס כל ספריהם הנודעים והמפורסמים וחכמי ישראל עסקוקן בהם תמיד על הדרך אשר סלתי לי חי נפשי כי הייתי עושה כך. ק"ו שלא איכפת לי במה שאדפיס אפי' אם אדע שכבר הדפיסו חכם זה או זה. הלא בנתיבות לא אלך כי אם בדרך אשר נחתי ה'. וכל מכירי יעידו עלי כי אינני מתלבש במלות שאינה שלי:

והנה הכתי' שלפני הוא קובץ כולל את הספרא ואת סדר אליהו רבא וסדר אליהו. ובאותו הדף שסיים הסופר את הספרא בעמוד הימיני התחיל את הסדר אליהו בעמוד השמאלי. ובסוף סיום הספרא כתוב, ונגמר בשנת תתל"ג ליצירה ובשנת אלף וחמש להרבן הבית שיבנה במהרה בימינו אמן: והכל כתב יד אחת. ואח"כ באותו עמוד היו כתובין עוד ד' שורות ונמחקו. ומרשומן ניכר שהיו בכתב אחר: (והנני אומר הכ"תי שלפני. שלא נעשה למעני העתקה בכתיבת ידי אדם כי אם במכתב הופעה – פאטאגראפי – והעתקה כזו בכתב הראשון הוא זה כזה באין שום הבדל). ולפי שטוב מראה עינים מהלך נפש נתתי לצייר לחקת שלשה ציורים. הא' צורת שער הקובץ כולו. ונראה שאינו מהמעתיק אלא שנעשה באיזה זמן אח"כ. הב' הוא סיומו של הספרא. ופרט השנה שנגמר והתחלת סדר אליהו רבה. והג' הוא צורת הדף האחרון מהסדרים. יראו הקוראים וישמחו: והוספתי אל הספר מבוא גדול כפי ההכרח והצורך אל מה שכוונתי. והוא להציל את הספר הנפלא הזה מחשד ספרי פלסתר שעליהם אמרו חז"ל בכרייתא (סוכה כ"ט ע"א) בשביל ד' דברים מאורות לוקין על כותבי פלסתר ועל מעידי עדות שקר ועל מגדלי בהמה דקה בא"י ועל קוצצי אילנות טובות.¹ וחלקתי את המבוא ל"ב מאמרים. מאמר א' גדלות אליהו. ב' הסתלקות

¹ לדעתי ברייתא זו היא מדברי חכמים ותיודותם (עיי' להלן במבוא צד מ"א). וגשנת בעת שרבו הכתות והמינים בישראל. מהם שחברו וכתבו ספרים בעניניהם כפי שטתם והם שקראו החכמים כותבי פלסתר. ומהם המעידים בפיהם ששמעו וראו כך וכך להטות לב העם לדעתם ושטתם והם הם המעידים עדות שקר. ועל אלו שלא הושיבו את בניהם בין ברכי ת"ח אמרו שהם מגדלי בהמה דקה. וכענין שאמרו בפסחים (מ"ט ע"ב) בענין עמי תארץ. ועל בנותיהן הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה. וקוצצי אילנות טובות הם אלו שאירע ענינים בעניניהם של אלישע בן אבויה (תגיית ט"ו ע"א) שנכנס לפדרס ואמרו עליו. אחר קיצץ בנטיעות: ואבאר קצת ענין כותבי פלסתר שהם במדרגה אחת עם מעידי עדות שקר. אלא שזה מושקר בלשונו וזה מושקר בקולמוס. ואומר. האמת היא אגודה בת שלשת ענינים, מציאות הדבר בעולם המורגש ע"י החושים. מציאותו כרעיון הנפש ומהשבת הלב. והתגלותו בלשון או בקולמוס. ומה שהלשון או הקולמוס אינם בהסכמה עם רעיון הנפש ומהשבת הלב וכענין שאמרו יודעים את רבונם ומתכוונות למרוד בו זהו שקר. והוא על ב' אופנים. אם אין מציאותו בעולם כלל זהו שקר גמור. ואם מציאותו בעולם ותסכים הלשון במקרה עם המציאות והוא לא ידע הנה הוא עד שקר. ואף שאין דיבורו שקר שהרי הוא מסכים עם המציאות בעולם. עכ"פ עדותו שקר שהרי לא ידע והעיד. אולם אם הלשון או הקולמוס מסכימים עם הרעיון הפנימי שבנפש הנה אין הדבר אמת במקומה אם אין לדבר מציאות בעולם חוץ לנפש. אבל אמת היא לאותו האיש שכך הוא רעיונו ולפי ידועתו אין שום דבר מתגנר לו ואין עדותו עדות שקר. ואין כתבו בכלל כתבי פלסתר. ועל כיוצא בזה אמרו לבו אנסו. אמרו בשבועות (כ"ו ע"א) דר' כהנא ור' אסי כי הוו קיימי מקמי דרב מר אמר שבועות דהכי אמר רב ומר אמר שבועות דהכי אמר רב. כי אתו לקמיה דרב אמר כחד מאינייהו. אמר ליה אידך ואנא בשיקרא אישבעי. אמר ליה לך אנשך. ופירש"י כסבור היית לישיבע באמת. והנה כמו כן בספרי חזיונות שעניניהם התגלויות בחזיון הנפש. אחת היא לנו אם מה שבחזיון יש לו מציאות בעולם חוץ לנפש החוזה או לא. לפי שאין אדם יכול לעמוד על בידורו של דבר. אמנם עלינו לחקור אם זה שאמרו או כתבו באמיתות נפשו דבר וכתב. וכסבור הוא שחזיונו אמת. או לא. גם כאלה הדברים שאין להם מציאות רק בלשון או בקולמוס יש להבדיל בין דברי פיוטים ובין כתבי פלסתר. שמי שמספר מעשה או מאורע כדי ללמד מהם דברי מוסר ודרך ארץ והדברים לא היו ולא נהיו ולא אירעו מעולם. הנה דבריו דברי פיוטים אבל לא פלסתר. שהרי אינו מביט שום אדם שבעולם ולא כוון להשטות. אולם אלה המדברים חזיונות ורוחם אשר אי אפשר לבקר אחר אמתתם. וחזוים עתידות ומגידים לבני דורם ויודעים בעצמם כי דבריהם כזב אך כוונתם לכוון מחדשנות העם לאשר יחפצו. הם הם בעלי פלסתר וספריהם ספרי פלסתר. ולאלה אחשוב ספר אליהו בביה"מ ח"ג למוה"ר יעלליניק ז"ל צד ס"ה ועיי' מ"ש בהקדמתו שם. חזיונות אליהו (אפוקליפטי

אליהו. ג' שליחות אליהו. ד' גילוי אליהו. ה' תנא דבי אליהו. ו' דברי סדר אליהו במימרא דאמוראי. ז' מה שהועתק ממנו במדרשים ובסדר התפלות ודברים אחרים שבו המוכיחים על קדמותו. ח' בליקויי הספר. ט' תשובות על החכמים שדברו בטיב הספר וזמנו. י' בכוונת הספר ומגמתו וסידור רעיוניו. י"א בסגנון לשונו המיוחדת לו ודרשות המיוחדות שבו. י"ב מפתחות שונים. גם הוספתי עוד דברים אל המבוא אשר יסדם ידידי החכם מוהר"ש באבער יאריך ימים. כאשר יראה הקורא:

ושמתי לי למטרה בזה. לכוונן השקפת המעיין אל הרוח השוררת בקרב לבות בני ישראל אז בהחלק התבל בין שתי ממלכות רומי ופרסי ולאשר הורו והונו בצפייתם ובהיוני לבבם. כי הם המה אשר נבעו מהם נחרי נחלי האגדות וגם קצת מן ההלכות. ובצדק נאמר כי הספר סדר אליהו רבה ונושא גם הוא מעיין שוטף אל ים התלמוד. ובין שאר מקורי התלמוד והמדרשים יחשב גם הוא:

גם ספחתי אל המבוא הערות ותיקונים אל הספר אשר יהיו כעין מהדורא תנינא. שאז כשהיה הספר לפני בלתי מסודר באין רוח והפסקה לא היתה העין שולטת בכל פרטיו. הא למה הדבר דומה ליער מסובך שאי אפשר לראות כל אילן ואילן שהיער מכסה אותם. אבל עכשו שהספר מסודר לפני הנני רואה בו דברים שלא ראיתם מתחלה. גם לא היתה באפשרויותי לשים עיני על הפרטים ופרטי פרטים כל זמן שהיתה השקפתי על סידור הספר כולו בכללו. וע"כ ימצא הקורא בזה המבוא תועלת רב אם להבנת הספר בכללו ואם להבנת פרטיו ופרטי פרטיו:¹

ועתה חסדי ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלני. כי עליו הושלכתי מיום היותי בן ט' שנים. כי אבותי ז"ל כמ"ד ירמיהו ומרת שרה ירדו מנכסיהם והוכו במחסור ועוני (והמה נוחי נפש כי אמי שבקת חיים ביום ב' דחודש ואדר בשנת תר"ג ואבי שבק חיים כ"ז שבט תרל"ג ינוחו על משכבותם) והובאתי לבית דודתי אחות אבי מרת ברכה ובעלה מ"ה שמחה ליסויער זכרונם לברכה ביישוב באדאלא² וגדלוני עד היותי בן י"ב שנה. ומאז ועד עתה שהגעתי לקץ שבעים משנותי נחני ה' בחסדו. ויעניני וירעיבני ויודיעני כי טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו. ואמר אבא אליהו (לפנינו צד קצ"ב). בילדותו מהו אומר. כי אנפת בי. וסופו מהו אומר. זעף ה' אשא וגו' ואומר הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה וגו'. כי זכני ה' בטוב העו"הו ובטוב העו"הב. בטוב העו"הז כי רואה אני בחסדי ה' בנים ובני בנים ה' עליהם יחיו. אשר ראותם לא פללתי מאין אונים ותשות כח בימי נעורי. ובטוב העו"הב כי תמך גורלי להיות מיושבי בית המדרש. וזה כשלשים ושמונה שנים חבירים ותלמידים מאזינים ומקשיבים לקול למודי. ומה אוסיף עוד לדבר: ולא אוכל השקט רוחי מבלתי הזכיר אחד מתלמידי אשר הרהיבני

של אליהו) בספרי הנצורים הקדמונים. עיי' קורות עם היהודים להחכם הנוצרי שירער כרך ג' צד רס"ז עד רע"א: ¹ כהתיימי את כל הדברים האלה ראיתי שהחכם ר' יעקב שמואל פונס בעל המגיד כתב (שנת י"א גילוי ב') ג"כ מבוא לזה הספר וכי יש אתו נוספות שונות עפ"י כתי' בברשיש מוזיאום. ומאד אשמחה אם דבריו יפיצו אור במחשכים: ² במחוז אבוייטארגווא. ועיי' בתשלום הרבדים בסוף המבוא לספרי דבי רב:

בשנות חלפו. כי כמו שהיה בן יחיד לאבותיו היה בן יחיד בעדתנו או גם בכל מדינתנו. בן גדולי עשירים ותלמיד בית החכמות הכללי ולקח תורה מפי. אשר הזכרתי את שמו לטובה בהקדמת פסיקתא רבתי צד ב'. מאיר יהודה ריטטער די גוטמאנן המכונה דר' לודוויג פ' גוטמאנן. כי לקח אותו אלהים בשנה זו. יהי זכרו ברוך:

השלמתיו ביום הולדתי בד' תמוז בשחרית עש"ק לסדר זכרון לבני ישראל. בשנת הקם לעבדך אמרתך. למלאת שבעים שנה למספר השנים אשר גזר ה' אלהי עלי:

מאיר איש שלום.